

PAPER DETAILS

TITLE: 21. YÜZYIL BALKAN JEOPOLITIGININ ÇOK BOYUTLU BİR BAKIŞ AÇISI İLE
İNCELENMESİ VE TÜRKİYE'YE ETKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

AUTHORS: doçdr timuçin KODAMAN,Haktan BİRSEL

PAGES: 49-64

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/194255>

21. YÜZYIL BALKAN JEOPOLİTİĞİNİN ÇOK BOYUTLU BİR BAKIŞ AÇISI İLE İNCELENMESİ VE TÜRKİYE'YE ETKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ*

THE 21st CENTURY WITH A MULTIDIMENSIONAL PERSPECTIVE OF THE BALKAN GEOPOLITIC AND EVALUATION OF THE EFFECTS ON TURKEY

Doç. Dr. Timuçin KODAMAN¹
Dr. Haktan BİRSEL²

ÖZET

Balkanlar genel anlamda Türkiye'nin kuzey sınırlarının ötesinden itibaren Avrupa'ya doğru uzanarak Tuna ve Sava nehirleri ile sınırlanan, doğusunda Karadeniz ve Rusya Federasyonu'nun, batısında ise Adriyatik Denizi'nin yer aldığı coğrafi bölgedir. Ege Denizi'ni de sayarsak üç büyük denize kıyı teşkil etmesi, Avrupa, Türkiye, Rusya Federasyonu ile toplumsal, ekonomik ve enerji ulaşımı kapsamında bağlarının etkili olması nedenleriyle jeopolitik özellikleri bakımından hem Türkiye hem de diğerleri açısından çok büyük bir öneme sahiptir.

Balkanların Türkiye için günümüzde taşıdığı öneme bakabilmek için jeopolitiğin coğrafi ve beşeri niteliklerini, Türkiye, Avrupa ve Rusya Federasyonu açısından incelemek ve bu inceleme sonucunda elde edilen bulgulara göre değerlendirme yapmak gerekmektedir.

Bu açıdan bakıldığında Balkan demografisinin çok dinli, çok dilli ve çok etnili bir karışıma sahip olması, coğrafi olarak üç denizde kıyısı olması, Avrupa, Türkiye ve Rusya Federasyonu arasında kalması, ihtiva ettiği zenginlikler bakımından Avrupa'ya uzanan enerji kaynaklarının en uygun güzergahlarını içinde barındırması ön plana çıkmaktadır. Bu özellikler de Balkanlara komşu olan bütün kıtasal güç merkezlerini ayrı ayrı etkilemektedir.

Anahtar Kelimeler: Balkanlar, Avrupa, Türkiye, Enerji, Demografi

Jel Kodları: F50

ABSTRACT

From beyond the boundaries of common sense in the Balkans into Europe from Turkey in the North and East of the Danube, the Sava rivers and reaching out to the Black Sea and the Federation of Russia, bounded by the western part of the region of the Adriatic Sea is geographic. The Aegean Sea, to the sea in one of the three great, Europe, Turkey, Russia constitutes the coastal Federation and in the context of the social, economic, and energy transportation, both in terms of the geopolitical reasons, be effective links and features a very large in terms of others, Turkey.

Through the Balkans to Turkey and today it carries importance Turkey attributes to geopolitic geographic Europe and Russia Federation of Humanities, and examine the findings in terms of the result of this review, you are required to do according to the evaluations.

* Bu çalışma, "From War To eternal Peace on the 100th Anniversary of the Balkan Wars Good Neighbourhood Relations in the Balkans" kongresinde (Hacettepe Üniversitesi 4-7 Ekim 2012 İstanbul) sunulan bildirinin gözden geçirilmiş halidir.

¹ Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, timucinkodaman@sdu.edu.tr

² 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü Dış Politika Merkezi, Dış Politika Uzmanı, haktanbirsell@gmail.com

From this perspective, multi-religious, multi-lingual and multi-ethnic demographic Balkan a mixture must be geographically, have three sea coast, Europe, Turkey and Russia in terms of disparities that remain between the Federation includes, Europe would have the most appropriate energy sources dating back to the forefront. All of these features separately, continental power centers in the neighboring Balkans.

Keywords: Balkans, Europe, Turkey, Energy, Demographics

Jel Codes: F50

1. GİRİŞ

Jeopolitik, ülkelerin kendi coğrafi özelliklerini dikkate alarak iç ve dış politikalarını oluşturma mantığı ile temellenen bir kavram olarak İsveçli Rudolf Kjellen, Alman Friedrich Ratzel gibi önemli coğrafyacılar tarafından ortaya atılmış ve 20. yüzyılda meydana gelen savaşlara etki edecek şekilde Halford Mackinder'in son şeklini verdiği "Kara Hâkimiyet Teorisi" ile uluslararası ilişkilerin önemli bir etkileşim aracı olarak yerini almıştır. (İşcan, 2004: 47-79).³

Bu çerçevede 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren siyaset bilimciler tarafından kavramsal alt yapısı doldurulmaya başlanılan jeopolitik, esas olarak bir ülkenin coğrafi konumu ile toplumun demografik, ekonomik, siyasi, kültürel özelliklerini de içine almak suretiyle iç ve dış bileşenlerini oluşturmuştur (İlhan, 1993:7)⁴. Dolayısı ile jeopolitik kavramı içinde, fiziki, siyasi ve beşeri coğrafi nitelikler eşgüdümlü, fakat dönemsel olarak ağırlık merkezi değişerek bir arada gelişim göstermiştir. 19. yüzyılın sonlarına doğru, önemli bileşenlere sahip bir kavram olarak ortaya çıkan jeopolitik, teorik alt yapısını tamamlayarak 20. yüzyılın devletlerarası ilişkilerinde siyasi, askeri ve ekonomik gelişmelere ve planlamalara etki edecek bir niteliğe bürünmüş, bu yüzyılda meydana gelen olayların tamamına birinci derecede etki edecek bir yapıya kavuşmuştur (İşcan, 2004:47). Böylece kavramsal arka planın oluşturulmasının ardından Avrupa kıtasında devletlerarası ilişkilere ve savaşlara yön veren çalışmalarda jeopolitik büyük önem taşıyan bir inceleme alanına dönüşmüştür.

20. yüzyıl içinde dönemin özelliklerini dikkate alarak oluşturulan jeopolitik teorileri çerçevesinde 1. ve 2. Dünya Savaşları ile dünyaya iki kutuplu siyasi yaşamın hükmettiği Soğuk Savaş Dönemi yaşanmış ve aynı yüzyılın bitimine on yıl kala değişime uğrayan uluslararası siyasi sistem çerçevesinde teorik alt yapısı ve bu yapıya bağlı olarak oluşturulan yaklaşımlar etkisini kaybetmiştir. Çünkü SSCB'nin dağılması ile başlayan yeni süreçte, genel anlamda kıtasal ve bölgesel alan hâkimiyetlerine dayalı teorilerin bileşenlerinde çok önemli değer değişimleri meydana gelmiş ve bir önceki yüzyılın jeopolitik algılaması etkisini büyük oranda kaybetmiştir. Önceki döneme bakıldığında sıcak denizlere çıkış koridorları, ilerleme mihverleri, yer altı zenginliklerine ulaşma ve bu özelliklere sahip olan coğrafyaları ele geçirmeye dayalı algılama yüklü teoriler, jeopolitiğin önemli bileşenlerinden beşeri nitelikleri oluşturan nüfus, demografi, kültürel yapılar ve toplum sosyolojilerinden daha fazla önem taşıdığı görülmektedir. Fakat yaşanan kırılma noktası sonrasında girilen 21. yüzyılda meydana gelen gelişmelere bakıldığında bu kez beşeri bileşenlerin, hesaba katılmasını gerektirecek kadar önem kazandığı anlaşılmaktadır. Yani yeni başlayan yüzyılda kavramsal boyutta yapılacak bir jeopolitik analizin uygulama

³ Literatürde bu kavram ilk olarak İsveçli Rudolf Kjellen tarafından kullanılmış, ancak bilimsel anlamda Alman coğrafyacı F. Ratzel jeopolitiğin temellerini oluşturmuştur.

⁴ Coğrafi konum, jeopolitik konumun ana unsurudur ancak tek unsuru değildir. Jeopolitiği etkileyen coğrafi konumdan başka değişken unsurlar olarak ele alınan askeri güç, politik yapılanma ve dış politikadaki davranışlar ile ekonomik güç ve kültürel özellikler de bu kavramı etkileyen ve çerçevesini oluşturan unsurlardır.

alanında başarılı olabilmesi için beşeri nitelikleri oluşturan toplumsal yapılar tabanlı kültür ve demografik özelliklerin dikkate alınması büyük önem arz etmektedir (İlhan, 1989:42)⁵.

Bu bağlamda 20. ve 21. yüzyıllarda içinde Türkiye'nin de bulunduğu Avrupa Kıtası'nda meydana gelen olaylara bakıldığında, kıtada yaşanan siyasi gelişmeler ile ortaya çıkan kırılma noktalarının jeopolitik kavramına yeni ve değişken boyutlar kazandırdığını ifade etmek gerekmektedir (Mackinder, 1943: 596). Dolayısıyla bu bakış açısı, 20. yüzyılın siyasi, askeri ve ekonomik yaklaşımları ile içi doldurulan kavramın aynı yüzyılın sonunda SSCB'nin dağılması ile ortaya çıkan kırılma noktası sonrası yeni başlayan uluslararası siyasi süreçte kullanılabilirliğini de tartışmaya açmaktadır (Brezzezinski, 1998:37).⁶ Bu nedenle de yakın geçmişin anlayışına sahip jeopolitik düşünceler ile ortaya konulan değerlendirmeler, halen içinde bulunduğumuz yüzyılda nasıl bir değişime uğradığının çok iyi ve değişik bakış açıları ile incelenmesi gereksinimini doğurmaktadır.

Bu çerçevede kuzeyden Avrupa Birliği (AB), doğudan Rusya Federasyonu (RF) ve güneyden de Türkiye tarafından çevrelenmiş olan Balkanlar bölgesi de jeopolitik açıdan benzer gelişim süreçlerini yaşamış ve jeopolitik bileşenlerin değişen ağırlık merkezine sahip olması mantığı içinde devamlı siyasi/politik etkileşimlere sahip olarak küresel güç merkezlerinin mücadele alanı özelliğini korumuştur. Balkanlar coğrafyası, 19. yüzyılın son çeyreğinde olgunlaşan ve dönemin şartlarını içinde barındıran jeopolitik algılamasının temelinde yatan kıtasal alan hâkimiyeti anlayışı içinde, SSCB'nin doğu-batı koridorunu kullanarak sıcak denizlere çıkışının önündeki tampon bölge olarak değerlendirilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise Batı tarafından Balkanlar yine SSCB'nin çevrelenmesi, Adriyatik üzerinden sıcak denizlere çıkışının önlenmesi mücadelesinde tampon bölge olarak görülmüştür. Batı'nın Balkan jeopolitiğindeki ağırlık merkezini coğrafya üzerine vermesine karşın SSCB, Balkan jeopolitiğindeki ağırlık merkezini coğrafyadan beşeri bileşenlere kaydırmış ve bu kapsamda stratejisinin arka planına yerleştirdiği jeopolitik/jeokültürel algılamasını Balkan toplumlarının sosyolojik olarak etki altına alınması suretiyle Batı yanlısı rejimlerin devrilerek kaos ortamının oluşturulması ve boşluğun bu toprakların kendine fayda sağlayacak rejimler ile doldurulması şeklinde belirlemiştir. Bu güç mücadelesi yüzyılın son dönemine kadar coğrafi alan hâkimiyeti merkezli oluşturulan jeopolitik algılamaya dayandırılarak sürdürülmüş ve SSCB'nin dağılması ile sona ermiştir.

Yeni başlayan dönem, değişken doğaya ve çok farklı bileşenlere sahip ve aynı zamanda birbirini de etkileyen sorunları da beraberinde getirmiştir (Huntington, 1993:31).⁷ Böylece 21. yüzyıla yeni tür ve dengesiz jeopolitik bileşenler ile girilmiştir. Bölgesel/kıtasal ölçekli güç mücadelesinin, mikro milliyetçiliğe dayalı çözümsüz bölgesel çatışmalara dönüşmesi, Avrasya enerji kaynaklarının sahiplenilmesi, enerji kaynaklarının geçiş güzergâhlarının nasıl kontrol edileceği, bağımsız devletlere dönüşmek isteyen toplumların sınır sorunları, sınırsal paylaşımlarda anlaşmazlıklar temelinde yeni problem sahaları bu sorunlara verilebilecek önemli örneklerdir. Dolayısıyla kısa bir sürede bu problemlerin 20. yüzyılın özelliklerinin arka planında bulunan jeopolitik algılama ile çözülemeyeceği, yeni yaklaşımlar ile içi doldurulması gereken bir jeopolitik algılamaya ihtiyaç duyulduğu

⁵ Jeopolitik, politika belirlemesi amacıyla bir ulusun, uluslar topluluğunun ya da bölgenin jeopolitiğinin değişmeyen ve değişen unsurlarını dikkate alınarak güç; değerlendirmesini yapan, etkisi altında kaldığı o günkü dünya güç; merkezlerini, bölgedeki güçleri inceleyen değerlendiren bir bilimdir.

⁶ Ulus devletler dünya sisteminin temel birimleri olmaya devam etmektedirler. Büyük güç milliyetçiliğinin gerilemesi ve ideolojinin sönmesi küresel politikaların içeriğini azaltsa da toprak üzerinde rekabet hala dünya olaylarına damgasını vurmaktadır.

⁷ Yeni dünyadaki mücadelenin esas kaynağı öncelikler ideolojik ve ekonomik değildir. Beşeriyet arasındaki büyük bölünmeler ve hakim mücadele kaynağı kültür olacaktır.

anlaşılmıştır (İlhan, 1989:21).⁸ Bu açıdan konuya yaklaşıldığında Avrasya Kıtası ölçeğinde bu problem sahalarının tamamını veya tamamına yakını kendi bünyesinde toplayan iki bölge ön plana çıkmıştır. Bu bölgeler, Orta Asya ve Balkanlardır. Özellikle, toplumsal dağılıma ile bölgesel çatışmalara yol açması ve bu bağlamda sınır anlaşmazlıklarının üst seviyeye çıkması ve AB, RF ve Türkiye üçgeninde batı-doğu ve kuzey-güney jeopolitik ekseninde yaşanan/yaşanacak her türlü siyasi/politik gelişmeleri etkileyecek kritik konumda olması nedeniyle de Balkanlar coğrafyası kıtanın en can alıcı bölgesi haline gelmiştir (Arı ve Pirinççi, 2011:1).

2. JEOPOLİTİK BİLEŞENLER IŞIĞINDA BALKANLARIN İNCELENMESİ VE GÜÇ MÜCADELELERİNE ETKİLERİNİN ORTAYA KONULMASI

Jeopolitik bileşenler ışığında Balkan jeopolitiğinin özelliklerinin ortaya konulmasında jeopolitik inceleme, iki ana bölüm halinde yapılması gerekmektedir. Bu kapsamda birinci bölümde Balkan coğrafyası incelenmeli, ikinci bölümde ise Balkanların siyasi ve beşeri özellikleri ortaya konulmalıdır. Coğrafi bağlamda Balkanların, Avrupa Kıtası'nı oluşturan coğrafyanın güneyinde kalan bölümünde yer aldığı görülmektedir. Bu nedenle de bazı incelemelerde Balkanlar, Güney Doğu Avrupa olarak da isimlendirilmektedir. Balkan coğrafyasının kuzey sınırı, Avrupa'nın orta hattını doğu-batı istikametinde bölen Tuna ve Sava nehirleri ile oluşmaktadır (İnalcık, 2005:21). Batıdan doğuya doğru uzun bu nehirlerin Osmanlı ile Avrupalı devletler arasında aşılması doğal sınırlar olarak görülmesi ve Avrupalı devletlerin Osmanlı yayılmacılığına karşı bu nehirleri kendilerin için savunma hattının başlangıcı kabul etmeleri sebebi ile Balkanların kuzey sınırı bu iki nehir tarafından şekillenmiştir (İnalcık, 2005:23). Bunun sonucunda da Balkanlar, Avrupalı devletler için savunma amaçlı bir tampon bölge olarak görülmüş ve bu coğrafyanın işgal edilmesi yerine kontrol altında tutulması hedeflenmiştir. Bunun doğal sonucu olarak da Türk unsurlarının Balkanlara yerleşmesi ve burada yerleşik bir Türk kültürü oluşturması kolaylamıştır (İnalcık, 2009:203).

Nehirler tarafından oluşturulan bu doğal ve tarihi sınır kapsamında batıdan itibaren İtalya'nın %0,2'si, Slovenya'nın %27'si, Romanya'nın %9'u Balkan coğrafyası içinde kalmaktadır. Balkanların batısı Adriyatik denizine, doğusu ise Karadeniz'e sınır teşkil etmektedir. Güney sınırı ise Türkiye'nin Batı Trakya'da kalan ve toplum yüzölçümünün

%27'sini teşkil eden kısmı ile Yunanistan oluşturmakta ve Balkanlara, güneyde Ege ve İyon denizleri üzerinden Akdeniz'e çıkışı sağlayan bir özellik kazandırmaktadır.

Çizilen bu coğrafi sınırlar çerçevesinde Balkanlara yönelik genel bir değerlendirme yapıldığında, bu coğrafyanın Avrupa'yı, Türkiye'yi ve RF'nu fiziki olarak birbirine bağladığı, Adriyatik, Karadeniz, Ege ve İyon denizleri üzerinden sıcak denizlere önemli bir çıkışı sağladığı ve Karadeniz'e kıyı teşkil etmesi ile Kafkaslar üzerinden

⁸ Jeopolitik bir değerlendirmede iki temel veri grubu incelenerek yapılır. Bu guruplardan biri jeopolitiğin coğrafi verilerini ihtiva eder. Bu veriler değerlendirilmesi yapılan ülke veya bölgenin yer küresi üzerinde işgal ettiği mevki, sınırlar, coğrafi bütünlük, doğal kaynaklar gibi coğrafi özelliklerdir. Bu veriler değişmez veya çok az değişir. Diğeri de beşeri unsurlardır. Sosyal, politik, kültürel ve askeri değerleri içerir. Bunlar zaman içinde değişir.

Hazar enerji kaynaklarına en yakın ulaşım güzergâhına sahip olduğu görülmektedir. Sıcak denizlere çıkış kolaylığına imkân veren coğrafi özellik, tarih boyunca Balkanları, elde tutulması gereken önemli bir bölge haline getirmiştir. Bu nedenle de 20. yüzyılın başından itibaren yaşanan savaşların en uzun ve şiddetli dönemleri bu topraklarda sürmüş ve sürekli olarak işgale ve baskıya dayalı bir mücadele var olmuştur. Ayrıca Soğuk Savaş Dönemi'nde SSCB tarafından Mackinder'in Kara Hâkimiyet Teorisine dayalı jeopolitik algılaması ile Batı'nın Spykman tarafından geliştirilen Rimland karşı jeopolitik anlayışı ile şekillenen kutupsal güç mücadelesinin en şiddetlisi de yine bu coğrafya üzerinde yaşanmış ve bu mücadele en fazla Balkan toplumlarını etkileyecek şekilde Batı toplumunun zaferi ile sonuçlanmıştır. Soğuk Savaş Dönemi'nin sona ermesinin ardından güç mücadelesi anlayışının arka planına enerji kaynaklarına ve bu kaynakların dünya piyasalarına ulaştırılmasında kullanılan güzergâhların kontrol edilmesi konusu yerleşmiş ve Batı Avrupa'nın enerji ihtiyacının karşılanması kapsamında Hazar enerji kaynaklarının en uygun güzergâhı yine Balkan coğrafyası olmuştur. Bu nedenle de Balkanlar, 21. yüzyılın başından itibaren yeniden güç mücadelelerinin yaşandığı bir bölge haline dönüşmüştür. Balkanlar coğrafyası, jeopolitiğin beşeri nitelikleri çerçevesinde incelendiğinde ise farklı etnik, dil ve din yapısına sahip ve fiziki sınırlar ile birbirinden ayıramayacak kadar iç içe girmiş ve ortak bir Balkan kültürü içinde birleşmiş insan toplulukları manzumesi karşımıza çıkmaktadır. Balkan tarihine bakıldığında ortak Balkan kültürünün oluşmasına üç safhalı gelişmelerin etki ettiği görülmektedir.

Bu kapsamda ilk safha 9-12 ve 14-16. yüzyıllar arasında Orta Asya'dan Balkanlar yönünde yapılan Türk göçleri dönemine gelmektedir (Karpat, 2003:16).⁹ Bu göçler sayesinde Balkanların yerleşik toplulukları ile Türk göçmen grupları bir araya gelmiş ve tabanında Türk kültürünün olduğu Batı kültüründen farklı bir gelişim gösteren Balkan kültürü ortaya çıkmıştır.

İkinci safha Osmanlı'nın Balkan coğrafyasındaki fütuhat dönemine denk gelmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun bir güç merkezine dönüşmesi çerçevesinde genişleme istikameti Batıya yönelmiş ve bu kapsamda Osmanlı'nın Avrupa'ya el atmasındaki en kritik çıkış coğrafyası Balkanlar olmuştur. 14. yüzyılın son çeyreğine doğru da Balkanlar büyük bir oranda Türk toprağı haline gelmiştir (İnalcık, 201:61). Osmanlı Balkanlarda genişleme adımlarına paralel olarak Anadolu merkezli göç dalgaları da gerçekleşmiş ve Müslüman gruplar Balkanlara yerleşme fırsatını bulmuşlardır. Balkanların yerli Hristiyan halkları ile Müslüman göçmenlerin bir arada yaşamalarına iki önemli faktör etmiştir. Bunlardan ilki Balkanlarda özellikle Bosna Kilisesi önderliğinde Hristiyan inancının temeline yerleşmiş olan tek tanrı inancı ile oluşan Bogomilizm¹⁰ Hristiyanlığının Müslümanlık ile diğerlerine göre kolay uyum sağlamış olması ve bunların çok kolay bir şekilde din değiştirerek Müslüman nüfusunun artmasını sağlamasıdır (Adanır, 2011:329). Diğer ise Osmanlı'nın ele geçirdiği bölgelerde yaşayan farklı kültür ve dini gruplara uyguladığı hoşgörü merkezli Millet Sistemi politikasıdır (İnalcık, 2005:23).¹¹ Osmanlı

⁹ Türk boyları daha 12. yüzyılda kuzey (Peçenekler, Kumanlar, Kıpçaklar, Oğuzlar) veya güney yolu ile Balkanlara geçtikleri görülmektedir. Balkan halkının bir kısmının Kuman olduğu çok iyi bilinmektedir.

¹⁰ Bogomilizm, Ortaçağ Avrupa'sında ortaya çıkmış bir dini akımdır. Akımın kurucusu Bogomil (Tanrı'nın sevdiği) adında bir köy papazıydı. Bu akımın mensupları kendilerini Hristiyan diye nitelemelerine rağmen birçok konuda yaygın Hristiyan anlayışından farklı inanca sahiptiler. Örneğin, teslise inanmıyor, İsa'nın Tanrı'nın oğlu değil, peygamber olduğunu düşünüyor, Papalık otoritesini tanımıyor ve haç gibi dini sembolleri kabul etmiyorlardı. Bogomiller bu özelliklerinden dolayı Ortaçağ boyunca Papalığın büyük tepkisiyle karşılaştılar. Engizisyon mahkemelerinde ölüme mahkûm edildiler. Birçoğu işkenceye uğradı ve sürgün edildi. Bogomiller bahsedilen bu özelliklerinden dolayı, Türklerin Bosna Hersek'i fethetmesiyle karşılaştıkları İslamiyet'i kendilerine yakın hissetmişler ve kitleler halinde Müslüman olmuşlardır.

¹¹ Osmanlı hoşgörürlüğü, devletin Müslim ve gayrimüslim bütün tebaayı korumayı ödev bilmesi, Osmanlı egemenliğini hızla yayılmasını sağlayan faktörlerin başında gelmektedir. Osmanlı İmparatorluk rejimi, din ve

tarafından uygulanan bu sistemin bir getirisi olarak Balkanlardaki Müslüman Türk demografisi Osmanlılar lehine değişim göstermiştir (Jelavich, 1983:20-35). Balkanlar üzerine siyasi nüfus değerlendirmeler yapılmasına ve özellikle Hristiyan grupların nüfuslarının baskın çıkarılmaya çalışılmasına rağmen Karpat'a göre Balkanların genel nüfusunun 10-14 milyon civarında olduğu konusunda fikir birliği vardır. Yine Karpat'a göre Balkanlardaki Türklerin de içinde bulunduğu Müslüman kökenli nüfusun oranı da %44,6'ile 5 milyona yakındır (Karpat, 2003:98). Benzer şekilde Barkan da Osmanlı Devleti'nin Avrupa'da Balkanları içine alan topraklarındaki nüfusu 12,5 milyon üstünde olduğunu ifade etmektedir (Barkan, 1957:27). Fakat bu sistem 19. yüzyılın başından itibaren Avrupa'dan yayılan milliyetçilik düşüncelerinin Balkan halklarının Hristiyan grupları arasında Avrupa devletleri desteğinde taraftar bulması ve Osmanlı devletinin güç kaybetmesi çerçevesinde bozulmuş ve İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesine kadar olan süreçte Balkanlarda düşmanlık ve çatışma eksik olmamıştır (Zhelyazkova, 2011:272). Bu dönemde yaşanan olayların Müslüman topluluklarını hedef alması sonucunda da Balkanlardan güneye doğru göç hareketleri ortaya çıkmıştır. Bu durum Türk ve Müslümanların aleyhine iki sonuç doğurmuştur. İlki, göç etmeyen Müslümanlar sayıca azalmaları nedeniyle Balkanlarda diğer farklı gruplara göre çok zayıf kalmasıdır. Diğer de genel Balkan nüfusu içinde Müslümanların oranı eskisine göre çok daha düşük bir yüzdeye ulaşmasıdır (Zhelyazkova, 2011: 272).

Savaş sonrasında başlayan yeni dönem Balkanları da yeni bir jeopolitik yapıya kavuşturmuştur (Finlan, 2004: 10). Bu dönem Balkanlarda yeni bir sayfayı başlatmıştır. Yunanistan, Bulgaristan, Romanya ve Arnavutluk ile Adriyatik kıyıları arasında kalan bölgede Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti, bünyesine Slovenya, Hırvatistan, Makedonya, Bosna-Hersek, Sırbistan ve Karadağ Cumhuriyetleri ile Voyvodina ve Kosova özerk bölgelerini içine alarak kurulmuştur (Arı ve Pirinççi, 2011: 2).

Böylece Balkanlar, Osmanlı döneminden itibaren ilk defa devletler temelinde bütünlük arz eden bir yapıya kavuşmuştur. Bu yeni durum aynı zamanda, 20. yüzyılın ikinci çeyreğinde başlayan iki kutuplu siyasi güç mücadelesinde Balkanları, mücadele sahası kapsamında Batı dünyası ile komünist dünyasının birbirine en uzun sınırı teşkil etmesi nedeniyle en kritik bölge konumun sokmuştur. Bu dönemden itibaren Balkanlar, SSCB için sıcak denizlere çıkışta elde edilmesi gereken coğrafya, ABD tarafından desteklenen Batı dünyası için SSCB'nin engellenmesinde her türlü mücadelenin verilmesi gereken coğrafya haline gelmiştir. Bununla beraber Balkanlar, farklı etnik ve dini yapısal özelliğini korumasına rağmen bu dönemde devlet başkanı Josip Broz Tito önderliğindeki Yugoslavya demografisinin çok karmaşık olmasına rağmen devlet bütünlüğü içinde iç çatışmalardan uzak bir dönem geçirmiştir (Sander, 2005: 240). Bu dönem ait nüfus istatistiklerine göre Yugoslavya'nın nüfusu 14.130.000, bu nüfusun içinde Sırlar 8.500.000, Hırvat 3.500.000 ve Slovenler 1.500.000 civarındadır. Müslüman toplumun nüfusu ise 1.300.000 ile %11 civarındadır. Müslüman Türkler, Bulgaristan'da %9,4, Yunanistan'da ise %12 civarındadır. (Simon vd, 2000:223) *“Balkanların doğusunda ve güneyinde yer alan bu iki devlet ilerleyen dönemlerde yapısal bir değişikliğe uğramaması ve her ikisinin de AB'ye üye olması nedeniyle Balkanların ortasında ve en önemli bölgesinde yer alan ve SSCB sonrası Balkan jeopolitiğini etkileyecek şekilde değişime uğrayan Yugoslavya nüfusu ve bu nüfusun içinde yer alan Müslümanların oranları, Türkiye'nin Balkan jeopolitiğini düzenlemesi açısından önem taşımaktadır”*.

ırk ayrılığı gözetmeyen, bütün tebaayı Osmanlı devleti şemsiyesi altında birleştiren siyasi bir düzendi ve 19. yüzyılda Bulgarlar, Sırlar, Yunanlılar milli bilinçle milli devlet kurmak için ayaklanıncaya kadar, alkanlı halk kitleleri tarafından böyle kabul edilmişti.

1945 yılı sonrasında rejim ithal ederek güç merkezlerine bağlı devletçikler oluşturmak devletlerarasındaki ilişkilerde birinci sıraya oturmuştur. Dolayısı ile jeopolitik bileşenlerin ikinci alanında yer alan beşeri coğrafi faktörler daha belirginleşmeye başlamış ve bu belirginlik özellikle SSCB tarafından Balkan toplumlarını ideolojik dönüştürme projesi olarak öne çıkarılmış ve Balkan jeopolitiğinin en önemli parçası haline getirilmiştir. Bu süreç 1990 yılında SSCB'nin dağılması ile sona ererken Balkan jeopolitiğinde üçüncü safha başlamıştır.

Soğuk Savaş Döneminin sona ermesinin Balkanlara en önemli etkisi devlet yapıları üzerine olmuştur. Balkan coğrafyasının yaklaşık %70'ini kaplayan Yugoslavya Federatif Cumhuriyeti'nin dağılması, Balkanların orta bölümünde farklı etnik, dil ve din bir arada

yaşama sistemi bozuş ve ortak Balkan kültürü içinde beraber yaşayan toplum, kendi kimliklerini koruyacak farklı sınırlara ayrılmış devlet yapıları oluşturmaya yönelmiştir (İrge, 2011:275). Bu da Balkanların ortasında bütün coğrafyayı etkileyen mikro milliyetçilik tabanlı bölgesel çatışmalar zincirini başlatmıştır. Bu kapsamda bağımsız yapısını devam ettiren Arnavutluk'un yanı sıra Hırvatistan, Makedonya ve Slovenya 1991, Bosna Hersek 1992, Karadağ ve Sırbistan 2006, Kosova 2008'de bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir (Ultan, 2011: 514). Bu tür tek

tarafı bağımsızlık ilanları da bölgesel çatışmaları beraberinde getirmiştir. 1992 yılının başından itibaren ortaya çıkan bu kaos, 1995 yılına kadar devam etmiştir. Çatışmaların önlenmesi ve bütün toplumları memnun edecek bir çözüm yolu bularak barış ortamının sağlanması için dönemsel olarak dış müdahaleler gerçekleşmiştir.

1995 yılı içinde Dayton antlaşması ile barış sağlanmış ve antlaşma gereği etnik ve dini ayrıma bağlı olmayan farklı sınırlar ile birbirlerinden ayrılmış devletçikler ortaya çıkmıştır (Mujezinoviç, 2012: 67).¹² Dolayısıyla 1990 yılı sonrasında kültürel, dilsel ve dinsel içerikli ayrışmayı sınırsal bölünmeyle biçimlendirilmeyen etnik tabanlı kültür mücadelesi Balkan jeopolitiğinde beşeri unsurların en ön sıraya çıkarmıştır. Yaşanan bu gelişmeler çerçevesinde günümüzde Balkanların sınır yapısında bir değişiklik olmadığı görülmektedir.

Bununla beraber coğrafya içinde yer alan etnik yapıların hemen hemen tamamı sınırları belli devletler haline gelmiş ve çevrelerinde yer alan bölgesel ve kıtasal güç merkezler ile gerek enerji sevkiyatı, gerek ticari ve gerekse transit ulaşım yolları bakımından üst seviyelerde ilişki içine girmişlerdir.

Dolayısıyla Soğuk Savaş Dönemi sonrasında iki kutuplu dünya düzeninin bozulması ile Balkan coğrafyasını da ilgilendiren önemli değişkenler ortaya

¹² Dayton Barış Antlaşması ABD'nin Dayton kasabasındaki askeri üste müzakere edilmesinin ardından 14 Aralık 1995 tarihinde Paris'te imzalanmıştır.

çıkmiştir. Bu değişkenlerin başında Batı Avrupa'nın Sovyet tehdidinden kurtulması, Avrupa kıtası için çok önem taşıyan enerji kaynaklarının kontrol edilebilirliği, Bakanlardaki etnik koda sahip mikro milliyetçi çatışmalar gelmektedir. Bu değişkenlerin hepsinde de Balkan coğrafyası çok önem taşıyan bir konuma sahiptir (Yaşar, 2011: 430). Bu nedenle de Avrupa devletleri, ABD, RF ve Türkiye tarafından geçmişte alan hâkimiyeti ile Balkanlarda engelleme yapmaya ve temelde Sovyet yayılmacılığını durdurmaya yönelik yürütülen jeopolitik faaliyetlerin yeniden ve bu dönemde ortaya çıkan değişkenlere göre şekillendirilmesine ihtiyaç duyulmuştur.

3. YENİ DÖNEMDE YENİ BİR BALKAN JEOPOLİTİĞİ VE GÜÇ MERKEZLERİNİN JEOPOLİTİK YAPILANMALARI

Soğuk Savaş Dönemi'nin sona ermesini pozitif anlamda en belirgin değişimini büyük nüfusları ile iki kutuplu güç mücadelesi içinde kendi ülke sınırları içine mahkûm olmuş Batı Avrupa devletleri yaşamıştır (Güney, 2006:104).¹³ Batı Avrupa devletleri tarafından yeni başlayan bu dönem, 20. yüzyılda kesintiye uğramış olan yayılcı ve dünya gücü haline gelme projelerine tekrar dönme fırsatının çıkması olarak algılanmıştır. Bu çerçevede Soğuk Savaş Dönemi'nde zaten alt yapısı hazır olan Avrupa Birliği (AB) genişleme projesi, (Efe, 2010: 39)¹⁴ 1992 yılında Maastricht Antlaşması ile hayata geçirilmiştir.¹⁵ Avrupa'daki bütün devletlerin federatif benzeri bir yapı altında toplayarak genişleme olarak özetlenebilecek projenin yeni dönemin Balkan jeopolitiğinde ön plana çıkmış demografi ve kültür bileşeni ile uyum sağlaması, AB'nin lokomotifleri durumunda olan Fransa, İtalya ve Almanya'ya büyük avantaj getirmiştir. Bu çerçevede AB projelerine yön veren AB komisyonu tarafından Balkan jeopolitiği, Doğu Balkanlarda ve Orta Balkanlarda Yugoslavya'nın mirası olan topraklarda ayrı ayrı olmak üzere iki safhalı teşkil edilmiştir.

İlk safha, Orta Balkanlarda başlayan etnik çatışmaların devam etmesi nedeniyle bu bölgeye barış getirilmesine yönelik çalışmaların başlatılması ile Balkanların kuzeyinde kalan

Slovenya ve doğu Balkanlardaki Bulgaristan ile Romanya'nın AB'ye katılımı şeklinde belirginleştirilmiştir. Bu kapsamda Romanya ve Bulgaristan'ın AB'ye katılımına çok büyük önem verilmiştir. Çünkü AB ülkelerinin büyüyen enerji ihtiyacına ilk etapta mevcut politikalarla çözüm geliştirememesi (Baker vd., 2005: 100) ve bu ihtiyacın karşılanmasında Hazar enerji kaynaklarının RF kontrolünde AB'ye baskı amaçlı kullanılmasının önüne geçilecek çözümler üretilmesi, AB için öncelik arz etmiştir. Bu

¹³ Avrupa, 1945'i izleyen yıllarda, aslında, altında 40 milyon insanın yattığı, üstünde 2,5 milyon mültecinin gezinip durduğu, hala dumanı tüten bir savaş alanıdır. Pek çok bölgede, 25-30 yaş erkek nüfusu %15'e düşmüştür. Bunların yanı sıra, harabeye dönmüş olan Avrupa'dan ABD'ye Kanada'ya göç etmek isteyen sayısız insan vardır.

¹⁴ Daha çok Almaya ve Fransa arasındaki tarihi düşmanlığın ortadan kaldırılması amacıyla ortaya atılan bu düşünce, sonradan Avrupa için genellenmiştir.

¹⁵ Bu gelişmelerin sonucunda ve özellikle Sovyet tehdidinin ortadan kalkması sonucunda Avrupa için tarihi fırsat çıkmıştır. Avrupa Konseyi Birleşik Avrupa düşüncesini gerçekleştirmeye yönelik ilk adımını atmış ve 7 Şubat 1992 tarihinde Maastricht Antlaşmasıyla Avrupa Topluluğu (AT), Avrupa Birliği (AB)'ne dönüşmüştür. <http://www.laweuropa.com/33-AB-Antlasmasi-Maastricht>, Erş. Trh. 11 Nisan 2010.

nedenle de bu iki ülkenin AB'ye dâhil olması ile AB'nin Karadeniz'e doğu Balkanlar üzerinden çıkış sağlaması mümkün olmuştur. Böylece Karadeniz üzerinden Kafkaslar güzergâhından Hazar'a el atarak enerji kaynaklarının bu hat üzerinden kesinti ve kısıntı olmadan AB topraklarına ulaştırılması, hayati öneme haiz bir Balkan-AB enerji jeopolitiği olarak ortaya çıkmıştır.

Bu jeopolitik yapılaşmanın sonucunda RF'nun enerji baskısından kurtulmaya imkân verecek önemli projeler Balkanlar üzerinden Avrupa'ya enerji aktarımlı olacak şekilde (*Türkiye'den Arnavutluk-Adriyatik denizi- İtalya güzergâhından Trans Adriyatik Doğalgaz Projesi, Türkiye-Yunanistan-Bulgaristan güzergâhından Avrupa'ya Anadolu geçişli doğalgaz projesi, Türkiye-Yunanistan-İtalya üzerinden Avrupa'ya Doğalgaz hattı projesi gibi*) planlanmaya ve uygulanmaya başlanılmıştır (Botaş). Bunların içinde de en önemlisi olarak kabul edilen Orta Doğu ve Hazar bölgeleri doğalgaz rezervlerini Avrupa pazarlarına bağlamayı öngören Türkiye-Balkanlar (Bulgaristan-Romanya)-Macaristan-Avusturya güzergâhı üzerinden Avrupa'ya ulaşacak Nabucco doğalgaz boru hattı projesi uygulama alanına konulmuştur (Nabucco). Dolayısı ile AB'nin Doğu Avrupa'daki eski SSCB cumhuriyetlerini içine alan genişlemesinden sonra Balkanlara yönelmesi ve Karadeniz'e çıkış sağlayacak şekilde Balkanların doğusunu kapsayan Romanya ve Bulgaristan'ı bünyesine alarak genişleme politikası, AB'nin büyüyen enerji ihtiyacını kısıtlama olmadan karşılamaya yönelik geliştirmiş olduğu Balkan enerji jeopolitiğinin bir parçası olduğu değerlendirilmesini yapmak gerekmektedir (Rekacewicz, 2011: 76). Böylece AB, uygulama alanına koyduğu bu jeopolitik yaklaşımın doğal bir sonucu olarak Balkanlar coğrafyasının önemli bir bölümüne sahiplenmiş ve tarihinde ilk deha herhangi bir kısıtlama olmadan Karadeniz'e Balkan coğrafyası üzerinden çıkış imkânı elde etmiştir.

İkinci safhanın uygulama alanına konulabilmesi için ABD desteğinde NATO güçleri ile Batı Balkanlardaki etnik tabanlı bölgesel çatışmaların sona erdirilmesi beklenilmiştir. Çatışmaları sona erdiren Dayton Antlaşmasının yapılması ile göreceli kalıcı barış ortamı sağlanmıştır. Böylece Batı Balkanlarda bağımsızlığını devam ettiren Arnavutluk dışındaki altı devlet (*Hırvatistan, Makedonya ve Slovenya 1991, Bosna Hersek 1992, Karadağ ve Sırbistan 2006, Kosova 2008'de bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir.*) kendilerine ait sınırlar içinde uluslararası toplumun birer parçası olarak diğer devletlerle ilişkilerini geliştirmeye başlamışlardır (Mujezinović, 2012: 69).

Küçük nüfusa ve zayıf ekonomik yapıya sahip olan bu devletlerin ilk hedefi AB'ye üye olmak olarak belirlenmesine rağmen, AB tarafından önlerine sürülen Kopenhag Kriterleri ve bu kriterler çerçevesinde yerine getirmek zorunda oldukları şartlar nedeniyle, AB Komisyonu bu devletlerden sadece Doğu Avrupa genişlemesi içinde Slovenya'yı bünyesine almış, Hırvatistan'ı Türkiye gibi aday üye haline getirmiştir.

Bunun yanı sıra Orta Balkanlardaki bu devletlerin AB bünyesine girmesinin bir diğer önemli getirisi de demografik yapılar üzerinden olacaktır. Orta ve yakın tarihin tamamı boyunca Osmanlı egemenliğinde kalmış Balkanlarda Türk ve Müslüman izleri, kültürel boyutta halen varlığını sürdürmekte ve bu coğrafyanın Hristiyan kültürüne dönüşmesine engel olmaktadır. Günümüzde ise Türk ve Müslüman nüfusu, Dayton Antlaşması sonrasında ortaya çıkan devletler nedeniyle çok küçülmüş ve etkisiz hale gelmiştir. Orta vadeli bir dönemde bu devletlerin AB'ye katılması mümkün olduğu takdirde bu coğrafyadaki Müslüman Türk nüfusunun kısa bir süre içinde yok olması tehlikesinin baş göstermesi kaçınılmazdır. Fakat günümüzde AB devletlerinin içinde bulunduğu ekonomik kriz nedeniyle bu projenin yavaşladığı ve bu devletlerin ekonomik birer yük olarak görüldüğü gerçeği de göz ardı edilmemelidir. Bu nedenle günümüzde Balkanlarda bulunan AB üyesi olan ve olmayan devletlerin tamamı farklı arayışlar içine girmişlerdir. Bu

arayışlar içinde de ekonomik ve kültürel gücü ve geçmişteki bağları bakımından birleşmeye hazır durumda olan tek ülke Türkiye’dir.

Soğuk Savaş Dönemi’nin sona ermesi Batı Avrupa devletleri için yeni bir başlangıç olmuştur. Fakat aynı hususları RF için söyleyebilmek mümkün değildir. SSCB’nin dağılması ile mirasçısı olarak Rus jeopolitiğini devralan RF, Doğu Avrupa’da kurulan devletlerin AB üyesi olarak Batı’ya yönelmesi, Bulgaristan ve Romanya’daki rejimlerin Batısal anlayışa dönmesi gibi sebeplerle Kuzey-güney stratejik hattında, sıcak denizlere çıkış imkânı veren Balkanlardaki üstünlüğünü kaybetmiştir.

1990 yılında yaşanan gelişmelerin hemen ardından Batıya entegrasyonu ifade eden Atlantikçi yaklaşım ile SSCB potansiyeline sahiplenmeyi öngören Avrasyacılık arasında muallâkta kalan RF, Balkanlarda kendisine yakın gördüğü Sırbistan’ı Balkanlarda yaşanan bölgesel çatışmalar boyunca uzun bir dönem, Batıya karşı desteklemiştir (İmanov, 2011: 164). Bunun iki önemli sebebi vardır. Bunlardan ilki Sırbistan’ın Balkanlarda hâkim güç kılınması ile kendisine Balkanlar üzerinden Adriyatik’e çıkış sağlaması düşüncesidir. İkincisi ise Balkanlardaki etnik milliyetçiliğin Batı desteğinde başarılı olması durumunda bir örnek teşkil etmesi ve kendisi için arka kapı görünümündeki Kuzey Kafkaslarda benzer oluşumların baş göstermesi tehlikesinin engellenmesidir. Bu kapsamda 1990 yılının ilerleyen dönemlerinde NATO’nun Balkanlardaki çatışmalara müdahale etmesi ve doğuya doğru genişleme temayülü göstermesi, RF tarafından Batı dünyasının kendisine karşı olan düşüncelerinin değişmediği algılamasını yaratmış ve bu nedenle Sırbistan üzerinden Batı ile RF arasında üstü örtülü bir savaş yürütülmüştür. Yaklaşık on yıllık bir sürecin sonunda ise Balkanlarda yaşayan toplumların, bireysel bazda RF yerine, Batı ile bütünleşmeye daha yakın olduğu görülmüştür.

2000’li yıllar başından itibaren RF’nun jeopolitik algılamasının değişim yıllarının başlangıcını teşkil etmiştir. Putin’li RF bu yıllarda yeniden şekillendirdiği jeopolitik anlayışı içinde Atlantikçi yaklaşımı terk etmiş ve Avrasyacı yaklaşım içinde enerji siyasetine ve Afganistan üzerinden Orta Asya’ya giren ABD ile mücadeleye yönelmiştir. Sonraki süreçlerde de Hazar enerji kaynaklarının kendi kontrolünde Avrupa’ya aktarımı üzerine şekillendirdiği politik anlayışı içinde enerji jeopolitiğini ortaya koymuş ve uygulamaya başlamıştır (Marin ve Rekacewicz, 2008: 108). Bu çerçevede RF, enerji jeopolitiği yapılanması içinde Avrupa’ya enerji aktarımı güzergâhları içine Balkan coğrafyasını dâhil etmemiştir. Bunun en belirgin sebebi SSCB sonrası ekonomik yapının zayıf ve kırılgan olması, yeni bir enerji hattının maliyetinin yüklenilmesindeki zorluklar ve Balkanların bu dönemde güvenli alan olarak görülmemesidir. Günümüzde de Balkan coğrafyasında hala komünist siyasi yapıların izleri sürse ve dini açıdan Slav - Ortodoks bağları mevcudiyetini korusa da RF’nun Balkan coğrafyasındaki ilgisizliğinde değişime yönelik önemli bir gelişme gözlenmemektedir.

SSCB döneminde iki kutuplu güç merkezlerinden birisi olan ABD, Balkan coğrafyasını çok iyi tanımaktaydı. Çünkü Soğuk Savaş Dönemi boyunca kültürel bileşenlerin önceliğe yerleştiği jeopolitik algılama içinde ABD, bu coğrafyada SSCB’ye karşı çok büyük mücadeleler vermişti. SSCB’nin dağılması sonrasında da bu bölgede başlayan etnik milliyetçi çatışmaların önlenmesi, Balkanların önceden olduğu gibi RF kontrolüne girmemesi için Batı tarafından başlatılan mücadelede ABD çekici güç olmaya devam etti (Arı ve Pirinççi, 2011:3). Dolayısıyla ABD tarafından, RF’nun Balkanlara yayılmasının engellenmesi, Balkan halklarının Batı dünyasına entegre edilmesi ve RF’nun askeri ve siyasi etkinliklerinin kısıtlanması şeklinde ifade edilebilecek üç öncelikli görev ortaya konuldu (Tüysüzöğlü, 2011:176).

Bu kapsamda, ABD, Balkan jeopolitiğini yenileme aşamasında siyasi, ekonomik yapılanmadan ziyade sistemin askeri ve güvenlik boyutunu düşünmüştür. Dayton Antlaşmasının mimarlığının yapılması, Bosna ve Kosova’da Sırlara baskı yapılarak Rus yanlılıklarını terk etmeye zorlanması, Adriyatik kıyılarının kontrol edilir hale getirilmesi için Slovenya ve Hırvatistan’ın NATO üyesi olmalarının sağlanması, diğer yeni Balkan ülkelerinin NATO güvenlik şemsiyesi altına alınması ve Romanya ile Bulgaristan’ın AB üyeliğinin desteklenmesi ile NATO varlığını Karadeniz’de daim edilmesine imkân verilmesi askeri boyuta verilen önemi ortaya koyan örneklerdir (Birsell, 2012:109-124). Ayrıca ABD, füze kalkını projesi kapsamında RF tarafından dillendirilen olumsuz görüşlere karşı radar üslerini Balkanlarda konuşlandırmayı da hedefleyerek kendisi için Balkanları kalıcı merkezler haline getirme düşüncesindedir. Dolayısı ile ABD’nin SSCB sonrasında Balkanlarda oluşturduğu askeri ve güvenlik boyutlu jeopolitik yaklaşımı günümüzde de devam etmektedir.

AB tarafından bakıldığında Balkan jeopolitiğinin genişleme stratejileri üzerine bina edildiği görülmektedir. Fakat yapılanmanın ekonomik güç ile direk ilintili olması ve günümüzde AB devletleri içinde ekonomik sıkıntıların baş göstermesi, Balkan ülkelerinin kısa ve orta vadeli dönemde AB’ye üye olarak kabul edilmeyeceklerini göstermektedir. Bu da önümüzdeki dönemlerde AB ile Balkan devletleri arasındaki ilişkilerin güçlenmeyeceği sonucunu doğurmaktadır.

ABD’ne gelindiğinde günümüzde olduğu gibi yakın gelecekte de Balkan jeopolitiğinin değişmesine neden olabilecek bir girdi yapılmayacağı ve askeri, güvenlik üzerine şekillendirilen jeopolitiğin aynı şekilde süreceği tahmin edilmektedir.

RF için de benzer hususlar ifade edilebilir. Bununla beraber Hazar kaynaklarının Balkanlar üzerinden Avrupa’ya taşınması kapsamında ön görülen boru hatlarının hayata geçirilmesi durumunda RF elinde tuttuğu en önemli enerji jeopolitiğini kozunu yitirecek yada etkinliği azalacaktır. Bu durumda orta vadeli bir gelecekte Balkanlar tekrar mevcut jeopolitik yapılanmalar üzerinden mücadele edilecek bölge haline gelebilecektir. Bu değerlendirme ışığında Balkanlarda ekonomik, güvenlik, siyasi ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesinde Türkiye’nin önünde hiçbir engel olmadığı görülmektedir.

4. ÇOK BOYUTLU JEOPOLİTİK YAPILARIN HASSASİYETLERİNİN TÜRKİYE’YE FAYDALARI VE SONUÇ

Rus jeopolitikçi Dugin’e göre, Osmanlının mirasçısı olan Türkiye için Anadolu’dan Tuna’ya uzanan güney-kuzey düzlemi, geçmişte olduğu gibi günümüzde ve hatta gelecekte de kültür kodlarının taşıdığı etki bakımından jeopolitik ilgi alanı olmaya devam edecektir (Dugin, 2003: 21). Bunun en önemli kanıtını her ne kadar 20. yüzyılda Balkanlarda Müslüman nüfusun azaltılmasına/yok edilmesine yönelik yaşanan savaşlar ile Anadolu’ya sürekli bir göç olmuşsa da Türk-Müslüman kültür öğelerini oluşturan dil, din ve yaşam biçimleri çerçevesinde maddi ve manevi etkilerin varlığını korumalarında bulmak mümkündür. Ayrıca Türkiye’nin ilgisinin Balkanlar üzerinde büyük olmasının en önemli sebeplerinden birisi İncılık’a göre, Balkanlarda Müslüman olmak Türk olmak anlamına gelmesinde yatmaktadır (İncılık, 2009:303). Bununla beraber 19. yüzyılın başından itibaren Osmanlı’nın Balkanlarda güç kaybetmesi ile başlayan doğuya geri çekilme sürecinden günümüze kadar olan süreçte Balkanlardaki gelişmelere çoğunlukla seyirci kalınmış ve zaman zaman Türkiye, dâhil olduğu ittifaklar vasıtası ile Balkanlarda varlık göstermeye çalışmıştır. Bu gelişmelere genel anlamda yaklaşan Ortaylı da; “Balkanlaşma süreci

dediğimiz süreç büyük devletlerin Balkanlardaki küçük etnik toplulukların hayatlarıyla satranç oynamasından başka bir şey değildir” demektedir (Ortaylı, 2007:154).

Soğuk Savaş Dönemi’nin sona ermesine kadar olan süreçte Balkanlar genel kapsamda Türkiye için kapalı bir kutu olarak kalmıştır. Özellikle Bulgaristan’da Bulgar vatandaşlığı statüsü içinde yaşayan Türklerin baskı görmelerinin önüne geçilememiş ve devletlerarası konjonktürün iki kutuplu yapısının bir getirisi olarak uluslar arası ortama bu baskılar aktarılamamıştır. 1992 yılında başlayan ve hedefi çoğunlukla Müslüman Balkanlılar olan iç çatışmaların önüne geçilmesi kapsamında Türkiye, BM kararları çerçevesinde NATO gücünü en fazla destekleyen ülke konumunda olmuş ve AB/ABD tarafından planlanan faaliyetlerin içinde yer almıştır. 1995 yılında ABD tarafından şekillendirilen ve Balkanlarda savaşın bitirilmesi anlamında büyük bir başarı olarak lanse edilen Dayton antlaşması ile orta Balkanlar coğrafyası altı parçaya bölünerek altı devletli bir coğrafya haline getirilmiştir.

Bu çerçevede Dayton Antlaşmasının Balkanlara barış getirmesi anlamında başarılı olduğunu, fakat Balkanların tarih boyunca yekpare görünümü bozması ve küçük nüfuslu sınırsal sorunları devam eden birçok devletçiklere bölmesi nedeniyle de Balkan toplumuna zarar verdiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır. Tabii ki burada önemli bir hususu vurgulamak gerekmektedir. ABD/AB planına göre (aralarında açık bir hâkimiyet mücadelesi olsa da) antlaşma ile ilk safhada küçük parçalara bölünerek barış ortamının sağlanması ve ikinci safhada bu parçaların AB bünyesinde Avrupa-Balkanlar düzleminde bütünleşmesi düşünülmüştür(Mojezinoviç, 2007:68).¹⁶ Fakat günümüze kadar yaşanan süreçte AB’nin genel ekonomik yapısında yaşadığı negatif sorunlar nedeniyle bütünleşme ile Avrupa-Balkanlar Hristiyan jeopolitik ekseninin Balkanlar düzlemi hayata geçirilememiştir.

Bu konuya Türkiye açısından yaklaşıldığında bölünme ile gelen barış ortamının esasında, Balkanlardaki Türk ve Müslüman toplumlarını da bölerek genel Balkan nüfusu içinde güçlü olunmasına rağmen, küçük devletlerin küçük nüfusları içinde kaybolmaya mahkûm olduğu görülmektedir.

¹⁶ Dayton Barış Antlaşması’ nın imzalanmasından kısa bir süre sonra, o zamana kadar ortak bir dış (ve savunma) politikası bulunmayan AB’nin Batı Balkanlar’a yönelik ortak politikasının başlangıcı olan ve sonraki yıllarda bu politikanın temelini oluşturan “Bölgesel Yaklaşım” adlı yeni bir politika, 26 Şubat 1996 tarihinde kabul edilmiştir. AB’nin bu girişiminin temel amacı, Batı Balkan ülkelerinin AB’ye karşı duydukları güvensizliği ortadan kaldırmak ve ABD’nin Avrupa’nın bu bölgesindeki hâkimiyetini sonlandırmak olduğu söylenebilir.

Tablo 1: Balkan Demografisi (dini)

ÜLKELER BAZINDA GÜNÜMÜZÜN BALKAN DEMOGRAFİSİ (DİNİ) ¹⁷				
ÜLKE	TOPLAM NÜFUSU	BALKANLARDAKİ NÜFUSU	MÜSLÜMAN	HİRİSTİYAN
ARNAVUTLUK	3.194.972	3.194.972	% 70	% 30
BOSNA-HERSEK	4.613.444	4.613.444	% 40	% 60
BULGARİSTAN	7.361.234	7.361.234	% 7.4	% 92.6
KARADAĞ	620.145	620.145	% 17.7	% 82.3
KOSOVA	2.000.000	2.000.000	-	-
MAKEDONYA	2.050.722	2.050.722	% 33.3	% 66.7
YUNANİSTAN	11.305.118	11.305.118	% 1.3	% 98.7
SİRBİSTAN	7.334.935	5.466.009	% 3.2	% 96.8
HİRVATİSTAN	4.489.409	2.961.449	% 1.3	% 98.7
SLOVENYA	2.052.228	359.960	% 2.4	% 97.6
ROMANYA	21.498.616	971.643	% 0.1	% 99.9
TÜRKİYE	75.000.000	10.200.000	% 100	-
İTALYA	60.000.000	236.546	-	% 100
TOPLAM	-	51.206.839		

Yukarıdaki tablo Balkanlardaki etnik/dini motifin tam bir açılımını verememektedir. Benzer şekilde bu devletlerin nüfus demografilerini her bakımdan doğru ve ayrıntılı olarak ortaya koymamaları nedeniyle AB çerçevesinde de tutarlı bir değerlendirme yapabilmek mümkün görünmemektedir. Fakat Balkan bütünlüğünün bozulması sonucunda Balkanlardaki Türk-Müslüman gücünün dağılmasına önemli bir örnek teşkil etmektedir. Bu nedenle Türkiye çatışmaların önlenmesi odaklı geliştirdiği Balkan jeopolitiğini tekrar gözden geçirerek güncellemek zorundadır.

Bu kapsamda Türkiye'nin Balkan jeopolitiğini geliştirebilmesi için kullanabileceği iki önemli alan mevcuttur. Bunlardan birincisi ekonomidir. Diğer bölgesel güçlerin aksine güçlü ve sürekli yükselen bir ekonomik yapıya sahip olması Türkiye'ye günümüzde büyük bir avantaj sağlamaktadır. Bu özellik Türkiye'nin Balkanlarda AB'nin yerini doldurmasına ve Balkanların küçük ölçekli devletlerinin Türkiye etrafında toplanmasına fayda sağlayacak niteliktedir. İkincisi enerji politikalarıdır. Halen uygulama alanına konulmakta olan ve planlanan enerji aktarım projelerinin tamamında Türkiye ana aktarım coğrafyası durumundadır. Projelerin ise ana amacı Avrupa'nın gün geçtikçe büyüyen enerji ihtiyacına cevap verilmesi ve RF'nun tekelinden kurtarılmasıdır. Başta Nabucco olmak üzere diğer projeler içinde Orta Balkanlar devre dışı bırakılmakta ve orta vadede bu devletlerin enerji ihtiyaçları göz ardı edilmektedir. Bu devletlerin ekonomik yapılarının büyük maliyetlerle ölçülen boru hattı projelerine girememeleri sonucunda Orta Balkan ülkeleri, enerji krizi içinde kalmaktadır. Bu kapsamda Türkiye'nin Balkan jeopolitiği, enerji politikaları ile desteklenmelidir. Orta Balkanlara Türkiye tarafından planlanacak ve yine finansmanlarının büyük oranda Türkiye tarafından karşılanacak boru hattı projeleri, Türkiye'nin Balkanlarda kesintisiz ve güçlü bir şekilde var olmasını sağlayacaktır. Bu sayede Balkan ülkeleri geleceğe dönük olarak Türkiye ile bütünleşme ekseninde gelişme gösterebilecektir. Enerji tabanlı projelerin hayata geçirilmesi aynı zamanda Balkanlar demografisi içinde bölünmüş

¹⁷ Dini açıdan değerlendirme için ABD web sayfaları kullanılmıştır. Bazı ülkelerin belirli bir bölümünün Balkanlarda olması, dini motifin tespit edilememesine neden olmaktadır. AB kaynakları bakımından devletlerin birçoğunun AB azınlık normlarına göre hareket etmemesi ve azınlık sayılarını belirlememesi nedeniyle uygun durumda değildir. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ro.html>, 08.09.2012.

bir görüntü sergileyen Türk ve Müslüman toplumlarını da birbirlerine yaklaştırmaya ve Türkiye ile yakınlaşmalarına fayda sağlayacak ve günümüzün en önemli jeopolitik bileşeni olan kültür odaklı projeler uygulama alanına konulabilecektir.

Sonuç olarak SSCB'nin dağılmasından günümüze kadar geçen süreçte Balkanlarda Türkiye'nin tek başına mücadele edemeyeceği birçok gelişme yaşanmış ve belirli sonuçlar doğurmuştur. Bunların en öne çıkanı ise AB, RF ve ABD'nin Balkanlarda uyguladıkları orta vadeli projelerin uzun vadeli projelere fayda sağlayacak bir gelişim göstermediğidir. Bu başarısızlığın en önemli sebebi de bu kıtasal ve küresel güçlerin ekonomik alanda zayıflamış olmalarıdır. Fakat Türkiye günümüzde bölgesel ve kıtasal ölçekte gün geçtikçe büyüyen bir ekonomik yapı ile kıtasal güç olma trendi içindedir. Bu nedenle günümüzde kültür kodlarının öne çıktığı enerji politikalarının odağa yerleştiği bir Türk-Balkan jeopolitiğinin geliştirilmesine ve uygulama alanına konulmasına ihtiyaç vardır. Bu jeopolitik çerçevesinde geliştirilecek orta ve uzun vadeli projelerin süratle uygulama alanına indirilmesi suretiyle Türkiye-Balkan düzlemi, Türkiye eksenli olarak şekillendirilebilecektir.

KAYNAKÇA

- ADANIR, F. (2011). “Bosna Hersek’te Müslüman Bir Ulusun Oluşumu: Bir Tarih Yazımı Tartışması”, Der. Fikret Adanır, Suraiya Faroqhi, Osmanlı ve Balkanlar, Bir Tarih Yazımı Tartışması, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ARI, T. ve PİRRİNÇİ, F. (2011). Soğuk Savaş Sonrasında ABD’nin Balkan Politikası, Alternatif Politika, 3(1).
- BAKER, E., BOURNAY, E. ve DESSUS, B. (2005). “Consommation D’Energie Finale En 2003”, Le Monde Diplomatique, Janvier 2005, <http://www.monde-diplomatique.fr/cartes/consoenergie2003>, 08.09.2012.
- BARKAN, Ö. L. (1957). Essai Sur les Donné Statistiques des Registres de Recensement Dans L’Empire Ottoman aux XV et XVIe Siecles, Journal Of The Economic And Social History Of The Orient, 1:1.
- BİRSEL, H. (2012). Başlangıçtan Günümüze NATO Sorunsalı, Madalyonun İki Yüzü, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 25.
- BÖLME, S.M. (2012). “NATO Zirvesi ve Füze Kalkanı Projesi”, Seta Analiz, <http://www.setav.org/ups/dosya/57436.pdf>, 08.09.2012.
- BREZEZINSKI, Z. (1998). Büyük Satranç Tahtası-Amerika’nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gerekleri, Sabah Yayınları, İstanbul.
- CHETERIAN, V. (1997). “Grand Jeu Petrolier En Transcaucasie”, Le Monde Diplomatique, Octobre 1997, <http://www.monde-diplomatique.fr/1997/10/CHETERIAN/9301>, 08.09.2012.
- DUGIN, A. (2003). Rus Jeopolitiği, Avrasyacı Yaklaşım, Küre Yayınları, İstanbul.
- EFE, H. (2010). “Soğuk Savaş Döneminde Avrupa’da Ortak Dış Politika Oluşturma Çabaları”, Ankara Avrupa Birliği Çalışma Dergisi, 9(1).
- FINLAN, A. (2004). “The Collapse Of Yugoslavia”, Osprey Publising, London.
- GÜNEY, P. (2006). “Marshall Planı: Avrupa Birliği’nin İnşasında Amerikan Harcı”, Avrupa Araştırmaları Dergisi, 5(3).

- <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=148&CM=8&DF=&CL=FRE>, 20.09.2011.
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Yugoslavya_Krall%C4%B1%C4%9F%C4%B1, 06.09.2012.
- <http://www.botas.gov.tr/icerik/tur/projeler/yurtdisi.asp#02>, 17.05.2012.
- http://www.eurominority.eu/version/fra/minority-detail.asp?id_minorities=153, 08.09.2012.
- <http://www.laweuropa.com/33-AB-Antlasmasi-Maastricht>, 11.04.2010.
- <http://www.nabucco-pipeline.com/portal/page/portal/en>, 05.04.2011.
- <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bk.html>, 08.09.2012.
- <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/al.html>, 08.09.2012.
- <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ri.html>, 08.09.2012.
- <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bu.html>, 08.09.2012.
- <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mk.html>, 08.09.2012.
- <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/hr.html>, 08.09.2012.
- <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mj.html>, 08.09.2012.
- <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ro.html>, 08.09.2012.
- HUNGTİNGTON, S. (1993). The Clash Of Civilizations, Foreign Affairs.
- İLHAN, S. (1989). Jeopolitik Duyarlılık, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- İLHAN, S. (1993). Türkiye'nin ve Türk Dünyasının Jeopolitiği, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 134, Ankara.
- IMANOV, V. (2011). 2000'li Yıllarda Rusya'nın Balkanlar Politikası: Elveda Rumeli, (Der.), Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Uluslar arası Balkan Kongresi, Kocaeli-Türkiye.
- İNALCIK, H. (2005). Türkler ve Balkanlar, BAL-TAM, Prizren,.3.
- İNALCIK, H. (2009). Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I, İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- İNALCIK, H. (2009). Makaleler-1, Doğu-Batı Yayınları, Ankara.
- İNALCIK, H. (2010). Osmanlılar, Timas Yayınları, İstanbul.
- İRGE, N.F. (2004). Balkanlarda Jeopolitik Bölünme ve Türkiye, (Der.), Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Uluslar arası Balkan Kongresi, Kocaeli-Türkiye.
- İŞCAN, İ.H. (2004). Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları, Uluslar arası İlişkiler, 1(2).
- JELAVICH, B. (1983). "History Of The Balkans", Cambridge University Pres, United Kigdom.
- KARPAT, K. (2003). "Osmanlı Nüfusu1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ankara.
- MACKİNDER, H.J. (1943). The Round World And The Winning Of The Peace, Foreign Affairs, 21.

- MARIN, C. ve REKACEWICZ, P. (2008). “La Russie, Fournisseur Incontournable De L’Europe”, Le Monde Diplomatique, Décembre 2008, <http://www.monde-diplomatique.fr/cartes/europeenergetique>, 08.09.2012.
- MUJEZINOVIĆ, M. (2007). “AB’nin Batı Balkan Politikası Çerçevesinde Bosna Hersek ile İlişkileri”, Uluslararası Hukuk ve Politika, 3(12).
- ORTAYLI, İ. (2007). Üç Kıtada Osmanlılar, Tımas Yayınları, İstanbul.
- REKACEWICZ, P. (2011). “Géopolitique Des Tubes En Asie Centrale”, Le Monde Diplomatique, Janvier 2011, <http://www.monde-diplomatique.fr/cartes/asietubes>, 08.09.2012.
- SANDER, O. (2005). “Siyasi Tarih (1918-1994)”, İmge Yayınları, Ankara.
- SIMON, A.L. (2000). “Stephen Bonsal, Leon Dennon, Henry Pozzi, Balkan Reader(First Hand Report By Western Correspondent And Diplomats For Over A Century)”, Simon Publications, London.
- Sofya Füze Kalkanı Projesine Dahil Olmak İstiyor., <http://balturk.org.tr/sofya-fuze-kalkanina-dahil-olmak-istiyor/>, 08.09.2012.
- TÜYSÜZOĞLU, G. (2011). Soğuk Savaş Sonrası ABD’nin Balkanlar Stratejisi, (Der.), Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Uluslararası Balkan Kongresi, Kocaeli-Türkiye.
- ULTAN, M.Ö. (2011). AB’nin Balkan Politikası Çerçevesinde Balkanlarda Güvenliğin Sağlanması, (Der.), Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Uluslararası Balkan Kongresi, Kocaeli-Türkiye.
- YAŞAR, N. (2011). Balkanlarda Enerji Diplomasisi, (Der.), Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Uluslararası Balkan Kongresi, Kocaeli-Türkiye.
- ZHELYAZKOVA, A. (2011). “Bir Tarih Yazımı Sorunsalı Olarak Balkanlarda İslamlaşma: Güneydoğu Avrupa Perspektfi”, Der. Fikret Adanır, Suraiya Faroqhi, Osmanlı ve Balkanlar, Bir Tarih Yazımı Tartışması, İletişim Yayınları, İstanbul.